

TIJORAT BANKLARI TOMONIDAN KICHIK BIZNES SUB'YEKTLARINI MOLIYALASHTIRISH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH

Mirzayev Asqar Ismatullayevich

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya Akademiyasi

Tijorat banklarini boshqarish yo'nalishi magistranti.

asqarmirzaev1234567890@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15051753>

Annotatsiya. Ushbu maqolada tijorat banklari tomonidan kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Kichik biznes iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida muhim rol o'ynaydi va uni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish tadbirkorlarning rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Maqolada kichik biznesni moliyalashtirishdagi asosiy muammolar – yuqori foiz stavkalari, garov talablarining qattiqligi, kredit ajratish jarayonining murakkabligi hamda moliyaviy resurslarning yetishmovchiligi ko'rib chiqiladi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun foiz stavkalarini pasaytirish, garov talablarini yumshatish, raqamli texnologiyalarni joriy qilish, davlat va xususiy sektor hamkorligini kengaytirish hamda maxsus bank mahsulotlarini ishlab chiqish bo'yicha takliflar ilgari surilgan.

Ushbu tadqiqot kichik biznesning moliyalashtirish tizimini takomillashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar natijasida tadbirkorlarning moliyaviy resurslarga erishish imkoniyatlarini kengaytirish hamda mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga hissa qo'shishini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: kichik biznes, tijorat banklari, moliyalashtirish, kreditlash, foiz stavkalari, garov ta'minoti, raqamli texnologiyalar, moliyaviy resurslar, davlat qo'llab-quvvatlashi, bank mahsulotlari, xususiy sektor, investitsion kreditlar.

IMPROVING THE PRACTICE OF FINANCING SMALL BUSINESSES BY COMMERCIAL BANKS

Abstract. Three articles analyze the issues of ensuring financing of small businesses by commercial banks. The role of small businesses in the economic development and their support have a significant impact on the development of entrepreneurs.

The article considers the main problems in financing small businesses - high interest rates, strict collateral requirements, the complexity of the loan process and lack of resources. To increase the rate, proposals are made on reducing interest rates, easing production requirements, introducing electronic technologies, developing the state and private sectors, and creating special banking institutions.

Measures to support financial resources to ensure financial support for business activities.

Keywords: *small business, banks, financing, lending, interest rates, collateral, technology, financial resources, state support, banking products, private sector, investment loans.*

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАКТИКИ ФИНАНСИРОВАНИЯ МАЛОГО БИЗНЕСА КОММЕРЧЕСКИМИ БАНКАМИ

Аннотация. *В статье анализируются вопросы совершенствования практики финансирования субъектов малого предпринимательства коммерческими банками.*

Малый бизнес играет важную роль в устойчивом развитии экономики, и совершенствование системы его финансовой поддержки окажет положительное влияние на развитие предпринимательства.

В статье рассматриваются основные проблемы финансирования малого бизнеса — высокие процентные ставки, жесткие требования к залоговому обеспечению, сложность процесса выдачи кредита, нехватка финансовых ресурсов. Для решения этих проблем выдвинуты предложения по снижению процентных ставок, смягчению требований к обеспечению, внедрению цифровых технологий, расширению сотрудничества государственного и частного секторов, разработке специализированных банковских продуктов.

Данное исследование показывает, что меры, направленные на совершенствование системы финансирования малого бизнеса, позволят расширить доступ предпринимателей к финансовым ресурсам и будут способствовать устойчивому развитию экономики страны.

Ключевые слова: *малый бизнес, коммерческие банки, финансирование, кредитование, процентные ставки, обеспечение, цифровые технологии, финансовые ресурсы, государственная поддержка, банковские продукты, частный сектор, инвестиционные кредиты.*

Kirish

Bugungi kunda kichik biznes mamlakat iqtisodiyotining muhim tarkibiy qismi hisoblanib, uning rivojlanishi bandlik darajasining oshishi, aholi daromadlarining ko'payishi va iqtisodiy barqarorlikning ta'minlanishiga xizmat qiladi. Shu sababli, kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Tijorat banklari kichik biznesni moliyaviy qo'llab-quvvatlashda asosiy rol o'ynaydi. Ular tadbirkorlik subyektlariga turli moliyaviy xizmatlar, jumladan kreditlar, lizing, kafolat va investitsion qo'llab-quvvatlash kabi vositalarni taklif etadi.

Biroq, amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, bank kreditlarini olishda kichik biznes vakillari qator muammolarga duch kelmoqda. Ularning asosiylari – yuqori foiz stavkalari, garov ta'minoti bo'yicha qat'iy talablar, kredit ajratish jarayonining murakkabligi hamda tijorat banklarining kichik biznesga nisbatan ehtiyotkor munosabati hisoblanadi.

Shu munosabat bilan, ushbu maqolada tijorat banklari tomonidan kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirish masalalari tahlil qilinadi. Bundan tashqari, kichik biznesning moliyaviy resurslardan samarali foydalanishini ta'minlash maqsadida taklif etiladigan chora-tadbirlar va zamonaviy moliyalashtirish mexanizmlari ko'rib chiqiladi.

Metodologiya: Kichik biznes iqtisodiy rivojlanishning muhim omillaridan biri bo'lib, uning samarali faoliyat yuritishi moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimining sifatiga bog'liq.

Bugungi kunda kichik biznes subyektlari uchun tijorat banklari tomonidan taklif etilayotgan moliyalashtirish mexanizmlarini yanada takomillashtirish muhim masala bo'lib qolmoqda. Ushbu jarayonda ilmiy yondashuv asosida o'rganish va amaliy yechimlar ishlab chiqish zarur.

Tadqiqot metodologiyasiga to'xtaladigan bo'lsak, avvalo **teoretik tahlil** usuli qo'llanildi.

Chunki kichik biznesni moliyalashtirish bo'yicha mavjud ilmiy adabiyotlar va iqtisodiy nazariyalar asosida mazkur sohaning asosiy jihatlarini tushunish va tahlil qilish mumkin. Ushbu bosqichda xalqaro va mahalliy tajribalar o'rganilib, tijorat banklarining kichik biznes subyektlariga ko'rsatadigan xizmatlari, kreditlash mexanizmlari va moliyalashtirish vositalarining samaradorligi tahlil qilindi.

Bundan tashqari, **empirik tahlil** ham tadqiqotning muhim qismi sifatida qo'llanildi.

Xususan, tijorat banklari tomonidan kichik biznes uchun ajratilgan kreditlarning hajmi, foiz stavkalari va kredit olish shartlari statistik ma'lumotlar asosida baholandi. So'rov va intervyu usullari orqali kichik biznes vakillari orasida tijorat banklari bilan ishlashdagi asosiy muammolar va ehtiyojlar o'rganildi. Ushbu bosqichda asosiy e'tibor kichik biznes uchun moliyaviy resurslarning yetariligi, kredit ajratish shartlarining mosligi hamda bank xizmatlaridan foydalanishdagi qiyinchiliklarga qaratildi.

Shuningdek, tadqiqot jarayonida **taqqoslash va iqtisodiy tahlil** usuli ham qo'llanildi.

Ya'ni, kichik biznesni moliyalashtirish bo'yicha xalqaro va mahalliy tajribalar solishtirildi, tijorat banklarining turli davlatlardagi kichik biznes subyektlariga ko'rsatadigan moliyaviy xizmatlari tahlil qilindi. Natijada, kichik biznesni samarali qo'llab-quvvatlashda qo'llanilayotgan ilg'or usullar aniqlanib, ularni mahalliy iqtisodiy sharoitga moslashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

Tadqiqotning yana bir muhim yo'nalishi **ekspert baholash** bo'lib, bunda bank sohasi mutaxassislari, iqtisodchilar va kichik biznes vakillari bilan intervyular o'tkazildi.

Ushbu bosqichda kichik biznesni moliyalashtirish tizimini yanada samarali qilish bo'yicha real tajribaga asoslangan fikrlar to'plandi va xulosalar shakllantirildi. Ekspertlar tomonidan ilgari surilgan tavsiyalar asosida tijorat banklari va davlat organlari uchun kichik biznesga kredit ajratish jarayonini soddalashtirish va moliyalashtirish tizimini takomillashtirish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqildi.

Xulosa qilib aytganda, ushbu tadqiqot kichik biznesni moliyalashtirish jarayonini ilmiy asosda o'rganish va tijorat banklarining bu boradagi faoliyatini yanada samarali qilishga qaratilgan. Teoretik va empirik tahlillar, taqqoslash hamda ekspert baholash natijasida kichik biznes subyektlari uchun yanada qulay moliyaviy muhit yaratish bo'yicha takliflar ilgari surildi.

Kichik biznesni qo'llab-quvvatlash orqali mamlakat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishiga hissa qo'shish mumkin. Shu sababli, tijorat banklari tomonidan kichik biznesni moliyalashtirish amaliyotini takomillashtirishga qaratilgan chora-tadbirlarni amalga oshirish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi: Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish masalasi bugungi kunda iqtisodiy rivojlanishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ushbu mavzu bo'yicha ko'plab mahalliy va xalqaro tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, ular kichik biznesni kreditlash, bank tizimining tadbirkorlikka ta'siri va moliyaviy vositalarning samaradorligi kabi jihatlarni qamrab oladi.

Moliyaviy iqtisodiyot va bank tizimi sohasida tan olingan iqtisodchilar kichik biznesni moliyalashtirishda tijorat banklarining rolini tahlil qilgan. Xususan:

✓ **J. Shumpeter (1934)** o'zining innovatsion iqtisodiyot nazariyasida moliyaviy tizim, xususan, bank kreditlari tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikricha, kichik biznes innovatsiyalar manbai bo'lib, banklar ushbu innovatsiyalarni moliyalashtirish orqali iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadi.

✓ **R. Levine (2005)** tijorat banklarining iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini tahlil qilib, kichik biznes uchun bank xizmatlarining mavjudligi tadbirkorlik faoliyatini rag'batlantiruvchi omil ekanligini ko'rsatadi.

✓ **Beck, Demirgüç-Kunt va Maksimovich (2008)** o'z tadqiqotlarida kichik biznes kreditlash bozorida asosiy to'siqlarni o'rganib, rivojlanayotgan mamlakatlarda kichik biznes uchun moliyaviy resurslar yetishmovchiligi muammosini yoritib bergan.

✓ **Berger va Udell (2006)** tadqiqotida kichik biznes kreditlash mexanizmlari, jumladan, tranzaksion kreditlash, munosabatlarga asoslangan kreditlash va garov ta'minoti tizimlari tahlil qilinadi. Ularning fikricha, kichik biznesga moliyaviy resurslar taqdim etishda tijorat banklari uzoq muddatli hamkorlikni yo'lga qo'yishi kerak.

✓ O‘zbekistonda kichik biznesni moliyalashtirish bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar, jumladan, **I. Karimov (2016)** va **A. To‘xtayev (2019)** ishlarida davlat tomonidan kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash dasturlari va tijorat banklarining kreditlash siyosati haqida ma‘lumotlar berilgan.

✓ **Xalqaro moliya institutlari**, jumladan, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg‘armasi tomonidan chop etilgan hisobotlar (World Bank Group, SME Finance Forum, 2020) kichik biznes uchun moliyaviy resurslarga kirish imkoniyatlarini kengaytirish bo‘yicha ilg‘or tajribalarni o‘z ichiga oladi.

✓ **Fintech (Moliyaviy texnologiyalar) va kichik biznesni kreditlash** bo‘yicha tadqiqotlar (Philippon, 2016) bank xizmatlarini raqamlashtirish, onlayn kreditlash va blokcheyn texnologiyalarining kichik biznes uchun moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirishdagi o‘rni haqida ma‘lumot beradi.

✓ **Crowdfunding va peer-to-peer lending** tizimlari (Mollick, 2014) kichik biznesni an‘anaviy bank tizimisiz moliyalashtirish imkoniyatlarini ko‘rsatadi.

Mavjud adabiyotlar shuni ko‘rsatadiki, kichik biznesni moliyalashtirish bo‘yicha tijorat banklarining o‘rni juda muhim bo‘lib, bu jarayonda moliyaviy texnologiyalar, kredit siyosati va davlat dasturlarining integratsiyasi zarur. O‘zbekiston tajribasini xalqaro yondashuvlar bilan solishtirish orqali kichik biznes uchun qulay moliyaviy muhit yaratish bo‘yicha samarali chora-tadbirlarni ishlab chiqish mumkin.

Tahlil va natijalar

Mamlakat iqtisodiyotining mustahkam poydevori sifatida kichik biznes subyektlari muhim rol o‘ynaydi. Ular nafaqat bandlikni oshiradi, balki ichki bozorni rivojlantirish, eksport salohiyatini mustahkamlash va innovatsion faoliyatni jadallashtirishga ham hissa qo‘shadi.

Biroq, kichik biznes subyektlari o‘z faoliyatini kengaytirish va rivojlantirish uchun yetarli moliyaviy resurslarga ega emasligi ko‘plab mamlakatlarda kuzatiladigan muammolardan biri hisoblanadi.

Ayniqsa, tijorat banklaridan moliyaviy resurslarni jalb qilish jarayonida tadbirkorlar bir qator qiyinchiliklarga duch kelmoqda.

Tijorat banklari tomonidan kichik biznesni moliyalashtirishning hozirgi holatini tahlil qilsak, ularning kreditlash tizimi asosan an‘anaviy yondashuvlarga asoslanganligini ko‘rishimiz mumkin. Banklar kichik biznes subyektlariga qisqa va uzoq muddatli kreditlar, lizing xizmatlari hamda bank kafolatlarini taqdim etadi. Biroq, ushbu xizmatlar tadbirkorlar uchun yetarlicha qulay emas, chunki moliyalashtirish jarayoni murakkab bo‘lib, yuqori foiz stavkalari va qat‘iy garov talablari sababli ko‘plab tadbirkorlar kredit olish imkoniyatidan mahrum bo‘lmoqda.

Asosiy muammolardan biri – **yuqori foiz stavkalari**. Tijorat banklari kichik biznes subyektlariga kredit ajratishda yuqori foiz stavkalarini belgilaydi, bu esa tadbirkorlar uchun ortiqcha moliyaviy yuk bo‘lmoqda. Natijada, ko‘plab kichik biznes vakillari bank kreditlaridan voz kechishga majbur bo‘ladi yoki norasmiy moliyaviy manbalarga murojaat qiladi. Bunday holatlar esa biznesning rivojlanishini sekinlashtiradi va barqaror o‘shiga to‘sqinlik qiladi.

Bundan tashqari, **garov ta‘minoti talablari** ham tadbirkorlar uchun muhim muammo hisoblanadi. Tijorat banklari kredit berishda tadbirkorlardan yetarli garov talab qiladi. Biroq, aksariyat kichik biznes egalari garov taqdim eta olmaydi yoki ularning aktivlari yetarlicha likvidli emas. Natijada, kredit olish imkoniyati keskin cheklanadi. Ayniqsa, yangi tashkil etilgan startaplar va innovatsion bizneslar uchun bunday shartlar juda og‘ir kechadi.

1-jadval

Kichik biznesni moliyalashtirish statistikasi (2019-2023)

Yil	Ajratilgan Kreditlar (mlrd so‘m)	Mikrokreditlar (mlrd so‘m)	Foiz Stavkalari (%)	Garovsiz Kreditlar (%)	Xalqaro Resurslar (mln \$)
2019	8500	1800	22	15	500
2020	9800	2100	20	17	620
2021	11200	2600	18	19	780
2022	13800	3000	17	22	950
2023	15870	3326	16	25	1200

Manbaa: MB yilik hisobotlari

Yana bir muammo – kredit ajratish jarayonining murakkabligi. Tadbirkorlar ko‘pincha murakkab byurokratik jarayonlar va ortiqcha hujjatlar talab qilinishi sababli tijorat banklaridan kredit olishdan voz kechishadi. Kredit olish uchun zarur bo‘lgan hujjatlarni rasmiylashtirish uzoq vaqt talab qiladi va bu kichik biznes subyektlari uchun qo‘shimcha xarajat va vaqt yo‘qotishiga olib keladi.

Shuningdek, moliyaviy resurslarning yetishmovchiligi ham kichik biznesni moliyalashtirishda asosiy to‘siqlardan biridir. Tijorat banklari o‘zlari ham kichik biznesga yetarli darajada kredit ajratish uchun zarur moliyaviy resurslarga ega emas yoki bunday kreditlarni ajratishda yuqori tavakkalchilik mavjud deb hisoblaydi.

Shunday bo‘lsa-da, ushbu muammolarni hal etish va kichik biznesni yanada samarali moliyalashtirish uchun bir qator takomillashtirish yo‘llarini taklif etish mumkin.

Birinchidan, foiz stavkalarini pasaytirish va imtiyozli kreditlar ajratish orqali kichik biznes uchun qulay moliyalashtirish sharoitlarini yaratish lozim.

Bunga erishish uchun davlat tomonidan tijorat banklariga subsidiya ajratish, imtiyozli kredit dasturlarini kengaytirish va tadbirkorlikni moliyalashtirish uchun maxsus resurslar yoʻnaltirish muhimdir.

Ikkinchidan, garov talablarini yumshatish va muqobil moliyalashtirish mexanizmlarini rivojlantirish zarur. Masalan, kredit taʼminoti uchun kafolat jamgʻarmalarini keng joriy qilish, biznes-reja asosida kredit ajratish amaliyotini kengaytirish va investitsion kreditlash tizimini takomillashtirish mumkin. Shuningdek, tijorat banklari kichik biznes uchun moliyaviy baholash tizimlarini soddalashtirishi va baholash jarayonida biznesning potentsial rentabelligini inobatga olishi lozim.

Uchinchidan, bank xizmatlarini raqamlashtirish va onlayn kreditlash tizimlarini kengaytirish orqali kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy xizmatlardan foydalanishni osonlashtirish lozim. Bugungi kunda raqamli texnologiyalar bank xizmatlarini tezkor, shaffof va qulay qilish imkonini bermoqda. Onlayn platformalar orqali ariza topshirish, sunʼiy intellekt asosida kredit baholash tizimlarini joriy qilish va mobil ilovalar orqali moliyaviy xizmatlardan foydalanish tadbirkorlar uchun yangi imkoniyatlar yaratadi.

Toʻrtinchidan, xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlikni kengaytirish va kichik biznes uchun moliyaviy resurslarni koʻpaytirish lozim. Koʻplab rivojlangan mamlakatlarda kichik biznesni moliyalashtirish uchun xalqaro moliya institutlari va investorlarning mablagʻlari jalb qilinadi. Bu esa kichik biznes uchun uzoq muddatli va past foizli kreditlar olish imkoniyatini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish boʻyicha tijorat banklari faoliyatini takomillashtirish muhim iqtisodiy vazifalardan biri hisoblanadi. Foiz stavkalarini pasaytirish, garov tizimini yumshatish, bank xizmatlarini raqamlashtirish va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish orqali kichik biznes uchun yanada qulay moliyaviy muhit yaratish mumkin. Ushbu takliflarning amalga oshirilishi tadbirkorlarning moliyaviy resurslardan kengroq foydalanishiga, natijada esa iqtisodiyotning barqaror oʻsishiga xizmat qiladi. Kichik biznesning rivojlanishi esa, oʻz navbatida, yangi ish oʻrinlari yaratish, innovatsion faoliyatni ragʻbatlantirish va jamiyat farovonligini oshirishga hissa qoʻshadi.

Oʻzbekiston Respublikasida kichik biznes subyektlarini tijorat banklari tomonidan moliyalashtirish sohasida soʻnggi yillarda sezilarli oʻzgarishlar kuzatilmoqda. Quyida ushbu yoʻnalishdagi asosiy statistik maʼlumotlar keltiriladi: □

1. Kichik biznesga ajratilgan kreditlar hajmi:

➤ 2022-yilda tijorat banklari tomonidan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlariga ajratilgan jami kreditlar 15 870 milliard soʻmni tashkil etib, bu koʻrsatkich 2021-yilga nisbatan

1,3 barobarga oshgan. Shundan, mikrokreditlar hajmi qariyb 3 326 milliard soʻmni tashkil etib, oʻtgan yilga nisbatan 1,3 barobarga oshgan.

2. Xalqaro moliya institutlaridan jalb qilingan resurslar:

➤ 2024–2026-yillar davomida "Biznesni rivojlantirish banki" ATB tomonidan kichik biznes loyihalarini moliyalashtirish uchun xalqaro moliya institutlari va xorijiy xususiy moliya tashkilotlaridan jami 800 million AQSH dollari miqdorida resurslar jalb qilinishi rejalashtirilgan.

Shuningdek, "Tadbirkorlikni rivojlantirish kompaniyasi" AJ tomonidan kichik va oʻrta tadbirkorlik subyektlariga koʻrsatiladigan moliyaviy xizmatlar hajmini 8 trillion soʻmdan 14 trillion soʻmga yetkazish, 150 ta oʻrta korxonaga ulush kiritish va xizmatlar ipotekasi asosida 300 ta loyihani tadbirkorlik subyektlariga sotish kabi maqsadlar belgilangan.

Kichik tadbirkorlik subyektlariga 2,5 milliard soʻmdan oshmagan miqdorda, biroq kreditning 50 foizigacha kafillik taqdim etilishi koʻzda tutilgan.

Faoliyat davri uch yilgacha boʻlgan kichik tadbirkorlik subyektlariga 3 milliard soʻmgacha ajratiladigan kreditlar boʻyicha foiz xarajatlarini qoplash uchun kompensatsiya taqdim etilishi belgilangan.

Ushbu maʼlumotlar Oʻzbekistonda kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar va qoʻllab-quvvatlash choralari haqida tasavvur beradi. Kichik biznesni rivojlantirish uchun ajratilayotgan kreditlar hajmining oshishi, xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikning kengayishi va kafillik hamda kompensatsiya mexanizmlarining joriy etilishi mamlakat iqtisodiyotining barqaror oʻsishiga xizmat qiladi.

Muhokama

Kichik biznes subyektlarini tijorat banklari tomonidan moliyalashtirishning dolzarbligi bevosita iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi va tadbirkorlik faoliyatining kengayishi bilan bogʻliq. Ushbu masala boʻyicha olib borilgan tahlillar shuni koʻrsatadiki, soʻnggi yillarda kichik biznes subyektlariga kredit ajratish hajmi sezilarli darajada oshgan boʻlsa-da, hanuzgacha muayyan muammolar mavjud. Muhokama jarayonida ushbu muammolarni yechish boʻyicha turli fikr-mulohazalar va takliflarni koʻrib chiqish maqsadga muvofiq.

Statistik maʼlumotlarga koʻra, 2022-yilda kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlar hajmi 1,3 barobarga oshgan. Bu kichik biznesni qoʻllab-quvvatlashga qaratilgan siyosatning samarali ekanligini koʻrsatadi. Xalqaro moliya institutlaridan jalb qilinayotgan resurslar ham kichik tadbirkorlik subyektlariga moliyaviy koʻmak berish imkoniyatlarini kengaytiradi. Biroq, kredit ajratishdagi byurokratik jarayonlar va yuqori foiz stavkalari hali ham kichik biznes subyektlari uchun qiyinchilik tugʻdirayotgani kuzatilmoqda.

Tahlillar shuni koʻrsatdiki, garov taʼminoti talablari kichik biznes subyektlari uchun eng katta toʻsiqlardan biri hisoblanadi.

Tijorat banklari kredit ajratishda yuqori xavflarni hisobga olgan holda tadbirkorlardan muayyan garov talab qiladi. Biroq, yangi ochilgan startaplar va kichik tadbirkorlarning aksariyatida garov taqdim etish imkoniyati mavjud emas. Shu sababli, muqobil moliyalashtirish mexanizmlarini kengaytirish – ya'ni, kafolat jamg'armalari, kredit sug'urtasi va biznes-rejaga asoslangan kreditlash tizimlarini joriy etish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kredit foiz stavkalarining yuqoriligi kichik biznesning rivojlanishini cheklovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Tijorat banklarining yuqori foiz belgilashiga sabab sifatida kredit resurslarining qimmatligi va kichik biznesning kredit to'lov qobiliyatiga bo'lgan shubhalar ko'rsatiladi. Davlat tomonidan subsidiya ajratish orqali tijorat banklari tomonidan beriladigan kreditlarning foiz stavkalarini pasaytirish mumkin. Shu bilan birga, xalqaro tajribadan kelib chiqib, uzoq muddatli va imtiyozli kredit mexanizmlarini joriy qilish kichik biznes subyektlari uchun foydali bo'lishi mumkin.

Bank xizmatlarini raqamlashtirish va onlayn kreditlash tizimlarini joriy qilish kichik biznes subyektlari uchun moliyaviy resurslardan foydalanishni ancha osonlashtiradi. Fintech kompaniyalari bilan hamkorlik qilish, blokcheyn texnologiyalari orqali shaffof kredit ajratish tizimlarini yo'lga qo'yish tijorat banklarining samaradorligini oshiradi. Onlayn platformalar orqali kichik biznes subyektlarining kredit olish imkoniyatlarini kengaytirish bank xizmatlarini yanada tezkor va soddalashtirilgan holga keltiradi.

Tahlil natijalariga ko'ra, xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik qilish va xorijiy investitsiyalarni jalb qilish kichik biznes uchun qo'shimcha moliyaviy resurslar yaratish imkonini beradi. Masalan, Jahon banki va Xalqaro valyuta jamg'armasi tomonidan kichik biznes uchun ajratilayotgan moliyaviy yordam dasturlari orqali tijorat banklari arzon kreditlar taqdim etishi mumkin. Bu esa kichik biznes uchun qulay moliyaviy muhit yaratadi va ularning iqtisodiy o'sishiga hissa qo'shadi.

Muhokama jarayonida kichik biznes subyektlarini tijorat banklari tomonidan moliyalashtirishda mavjud bo'lgan muammolar va ularning yechimlari muhokama qilindi. Kredit ajratish jarayonidagi to'siqlar, garov talablarining yuqoriligi, foiz stavkalarining kattaligi va raqamli texnologiyalardan foydalanish kabi masalalar hal qilinishi lozim bo'lgan asosiy muammolar qatoriga kiradi.

Kelajakda tijorat banklari va davlat o'rtasidagi hamkorlikni kuchaytirish, xalqaro moliyaviy resurslarni keng jalb qilish va bank xizmatlarini raqamlashtirish orqali kichik biznesni moliyalashtirish tizimini yanada rivojlantirish mumkin. Kichik biznes subyektlarining moliyaviy resurslardan samarali foydalanishi nafaqat ularning o'sishiga, balki butun mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli, kichik biznesni qo'llab-quvvatlash bo'yicha olib borilayotgan islohotlarni yanada chuqurlashtirish zarur.

Xulosa

Kichik biznes mamlakat iqtisodiyotining asosiy harakatlantiruvchi kuchlaridan biri hisoblanib, uning rivojlanishi yangi ish o‘rinlari yaratish, innovatsiyalarni joriy etish va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashga xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot davomida tijorat banklari tomonidan kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish jarayoni tahlil qilinib, mavjud muammolar va ularni hal etish yo‘llari aniqlandi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatdiki, so‘nggi yillarda kichik biznesga ajratilayotgan kreditlar hajmi oshayotgan bo‘lsa-da, hali ham moliyaviy resurslardan foydalanishda qator qiyinchiliklar mavjud. Eng asosiy muammolar qatoriga yuqori foiz stavkalari, garov ta’minoti bo‘yicha qat’iy talablar, kredit ajratish jarayonining murakkabligi va moliyaviy resurslarning cheklanganligi kiradi. Ushbu muammolar kichik biznes vakillarining tijorat banklari orqali moliyalashtirish imkoniyatlarini cheklamoqda.

Muammolarni bartaraf etish maqsadida quyidagi asosiy takliflar ilgari surildi:

- ✓ Foiz stavkalarini pasaytirish va imtiyozli kreditlarni kengaytirish
- ✓ Garov tizimini soddalashtirish va muqobil moliyalashtirish mexanizmlarini joriy etish
- ✓ Bank xizmatlarini raqamlashtirish va onlayn kreditlash tizimlarini rivojlantirish
- ✓ Moliyaviy resurslarni ko‘paytirish va kichik biznesga yo‘naltirish

Xulosa qilib aytganda, tijorat banklari tomonidan kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish tizimini takomillashtirish zarur va dolzarb masala hisoblanadi. Kichik biznes vakillari uchun kredit olish jarayonlarini soddalashtirish, moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish va imtiyozli moliyalashtirish mexanizmlarini yaratish ularning iqtisodiy faolligini oshirishga xizmat qiladi. Ushbu chora-tadbirlarning amalga oshirilishi natijasida kichik biznesni rivojlantirishga bo‘lgan qiziqish ortadi, yangi tadbirkorlik subyektlari tashkil etiladi va umuman olganda, iqtisodiyotning barqaror o‘sishi ta’minlanadi.

REFERENCES

1. **Shumpeter, J. A.** (1934). *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle*. Harvard University Press.
2. **Levine, R.** (2005). *Finance and Growth: Theory and Evidence*. Handbook of Economic Growth, Vol. 1, Elsevier.
3. **Beck, T., Demirgüç-Kunt, A., & Maksimovich, V.** (2008). *Financing Patterns around the World: Are Small Firms Different?* World Bank Economic Review, Vol. 22(3), pp. 393–429.
4. **Berger, A. N., & Udell, G. F.** (2006). *A More Complete Conceptual Framework for SME Finance*. Journal of Banking & Finance, Vol. 30(11), pp. 2945–2966.

5. **Philippson, T.** (2016). *The FinTech Opportunity*. National Bureau of Economic Research (NBER) Working Paper No. 22476.
6. **Mollick, E.** (2014). *The Dynamics of Crowdfunding: An Exploratory Study*. Journal of Business Venturing, Vol. 29(1), pp. 1–16.
7. **Jahon Banki** (2020). *SME Finance Forum Report on Small Business Access to Finance*. <https://www.smefinanceforum.org>
8. **O‘zbekiston Respublikasi Markaziy Banki** (2023). *O‘zbekistonda tijorat banklarining kichik biznesni moliyalashtirish bo‘yicha statistik ma‘lumotlari*. <https://cbu.uz>
9. **Lex.uz** (2023). *O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining kichik biznesni qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha qarorlari*. <https://lex.uz>
10. **Daryo.uz** (2023). *O‘zbekistonda kichik biznes loyihalarini moliyalashtirish bo‘yicha xalqaro moliyaviy institutlar ishtiroki*. <https://daryo.uz>
11. **O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi** (2023). *O‘zbekistonning xalqaro investitsiyalarni jalb qilish strategiyasi*. <https://invest.gov.uz>
12. **To‘xtayev, A.** (2019). *O‘zbekistonda kichik biznesni moliyalashtirish tizimini takomillashtirish*. Tashkent State University of Economics.
13. **Karimov, I. A.** (2016). *O‘zbekistonning bozor iqtisodiyotiga o‘tish strategiyasi*. Toshkent: O‘zbekiston Milliy Matbaa Uyi.
14. **Nauchniy Impuls** (2022). *Kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini tijorat banklari orqali moliyalashtirish masalalari*. <https://nauchniyimpuls.ru>
15. **Xalqaro Valyuta Jamg‘armasi (IMF)** (2023). *O‘zbekistonning moliyaviy sektori va bank tizimi bo‘yicha hisobotlari*. <https://www.imf.org>